

Slovenski mediji in kultura (ne)nasilja

Dragan Petrovec*

Članek povzema ugotovitve raziskave z naslovom »Nasilje v medijih«. Raziskava je bila razdeljena na dva dela. Prvi je teoretične narave in obravnava nasilje v medijih na splošno ter odziv na tovrstno kulturo. Prinaša tudi nekatere ugotovitve tujih raziskovalcev o obsegu in vplivu nasilja na bralce. Drugi del raziskave pa je empiričen. Vsebuje podatke o količini nasilja v nekaterih sredstvih javnega obveščanja. Za ustrezno sliko uredniške politike, ki se nanaša na nasilje, primerja osrednja poročila dveh televizijskih hiš na isti dan v obdobju dveh mesecev. Rezultati so pokazali, da se nacionalna televizija močno razlikuje od komercialne, kjer je nasilnih vsebin skoraj trikrat več. Vendar tudi nacionalna televizija lovi zaostanek z nekaterimi drugimi oddajami, kjer nasilne vsebine, po avtorjevem mnenju, prekašajo mejo sprejemljivega. Poleg televizijskega sporočanja raziskava analizira najbolj bran slovenski časopis »Slovenske novice« z vidika količine nasilja, načina sporočanja in slikovnega opremljanja, pri čemer je naključno izbranih 100 izvodov zadnjih dveh let. Iz analize naslovnice, slikovnega gradiva in količine nasilja v celotnem časopisu je razvidno, da je nasilje najbolje trženo blago. Skorajda 80 odstotkov naslovov zbujajo asociacije na krvave zgodbe, ki tudi v resnici sledijo. Pri tem gre za časopis, ki ga dnevno prebere 300.000 Slovencev. Po avtorjevem mnenju ni mogoče zagovarjati klasične cenzure, saj gre za dolgotrajen proces, v katerem se oblikuje kultura posredovanja informacij in kultura branja. Za sedanjí trenutek je značilna uredniška politika, ki oblikuje novice, kakor in kakršne želi sprejemati publika. Pri tem uredništva praviloma odklanjajo vlogo oblikovalca splošne kulture in pristajajo zgolj na vlogo tistega, ki (u)streže publiki, skorajda po načelu »kruha in iger«.

Ključne besede: nasilje v medijih, strah pred kriminalom, poročanje medijev o nasilju, uredniška politika do nasilja

UDK: 316.647.3 : 654 (497.4)

1. Uvod

Svet je videti poln nasilja. Informacije o kriminalu nam prinašajo mediji vseh vrst. Časopisi, televizija in v zadnjem času internet. Ker večina našega bivanja in delovanja podlega tržnim zakonitostim, se v skladu s temi načeli obnašajo tudi sredstva javnega obveščanja. Zato se pogosto dogaja, da kriminalitete še zdaleč ni toliko, kolikor besed in slikovnega gradiva ji je posvečeno. Graef piše, da je v določenih časopisih lahko delež poročanja o specifičnem nasilju tudi 50 odstotkov, medtem ko je dejanska struktura istega nasilja le 6 odstotkov. (Graef, 1992)

Časopisi pa ne prinašajo zgolj novic o nasilju. Pogosto objavljajo tudi novinarske komentarje o odzivih pravosodnega sistema na nasilje. Tako se pojavljajo včasih naravnost zgroženi zapisi o nerazumljivi blagosti ali prizanesljivosti sodišč, ki izrekajo za huda kazniva dejanja nizke, včasih celo pogojne kazni.

Tako pisanje v javnosti vzbuja občutek, da je kaznovalna politika preblaga in da bi bilo potrebno zaostri vse, kar je povezano s preprečevanjem kaznivih dejanj. Policija bi morala imeti več pristojnosti, obdolženci in obsojenci pa bistveno manj pravic in ugodnosti.

Če se zdi, da v kakšnem trenutku zmanjka domačega kriminala, mediji z lahkoto posežejo po novicah o zločinih na tujem. Ti so pogosto okrutnejši od domačih, zato je

neizogiben strah, ki ga prinašajo sporočila med vrsticami – »vprašanje časa je, kdaj se bo to zgodilo na Slovenskem«.

2. Pisanje o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost

Kazniva dejanja zoper spolno integriteto imajo posebno mesto. Seksualne vsebine so najprivlačnejše, pri čemer v teh primerih ne gre za seksualnost, kakršno ponujajo časopisi na splošno zato, da bi privabili bralce. Seksualna kriminaliteta zbujajo pozornost z zapisom o nasilju. V številnih primerih se potrjuje trditev, da pisanje marsikaj pove o avtorju, včasih tudi o uredniški politiki, ki spodbuja pisanje prav določene vrste ali pa ga vsaj dopušča.

Že naključen izbor zapisov o kaznivih dejanjih zoper spolno nedotakljivost prepriča o naturalističnih opisih, ki so polni anatomskih podrobnosti. Res pa je, da so med novinarskimi imeni le nekatera, ki se ponašajo s takimi zapisi.

Navedimo le en primer pisanja, kakršno se zdi nedopustno. »Delo« je dne 28. 10. 2000 objavilo zapis z naslovom: »De-klica morala prati plenico, s katero jo je oče brisal po izlivu«.

»Oče se je kasneje zadovoljeval večkrat na teden. Ko je žena delala ponoči, je vsak dan nadaljeval z gnusnim početjem, vse do leta 1977, ko jo je začel tudi otipavati in zahtevati, naj miga z ritko. Naslednjega leta jo je sredi noči zbudil, jo slekel, ji porinil spolovilo med noge, ker pa ni hotela migati z ritko, je morala na kolena in očeta oralno zadovoljiti. Takrat je že vedela, da je tista belkasta tekočina sperma, saj ji je to povedala sestrična, oče pa jo je po izlivu obrisal s plenico in ji včasih tudi naročil, da jo je oprala.« (Cvetek, 2000)

*Dragan Petrovec, dr. kriminologije, Inštitut za kriminologijo Pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana

Podobnih prispevkov je cela vrsta, izbrani je le eden naključnih. Če upravičeno trdimo, da gre pri tovrstnih storilcih za zadovoljevanje nizkotnih nagonov, se lahko enako upravičeno vprašamo, ali gre pri takšnih opisih dejanj prav tako za sproščanje določenih patoloških instinktov (ki so seveda drugačni od instinktov aktivnih storilcev), ali pa gre za željo po ustvarjanju specifičnih (morda tudi patoloških) odzivov pri bralcih. Ali so morbidne scene tisto, kar še posebno privlači bralce? Ali gre za posebne vrste »voyerstvo« iz varne razdalje? V vsakem primeru pa se zdi, da gre za posebno osebnostno naravnost poročevalcev o dejanju Razumljivo je, da del nasilnega, kriminalnega in morbidnega sveta pride v javnost. To se zdi tudi nekako prav. Kot se po eni strani zdi težko določiti pravo mejo posredovanja tovrstnih informacij, se določeni zapisi, vsaj avtorju raziskave, zdijo daleč onkraj sprejemljivega za civilizirano novinarstvo, ki mora tudi vzgajati in ne le obveščati. V času demokracije medijev je težko pristajati na kakršnokoli idejo o cenzuriranju določenih vsebin. V imenu pravice do obveščeniosti pa se, vsaj tako se zdi, dogaja marsikaj, kar ima slabše posledice, kot pa če bi obveljala vsaj minimalna stopnja samocenzure. Ne glede na to, kakšne teorije o človekovi osebnosti uporabljamo pri razlaganju posameznikovega odziva na sporočanje o skrajnem nasilju, je neizpodbitno dejstvo, da znaten del ljudi neustavljivo privlači svojevrstna »pasivna udeležba« v skrajnem nasilju.

Tudi Televizija Slovenija je v najbolj gledanem terminu, v TV dnevniku ob 19,30, dne 28. septembra 2000, objavila poročilo o zasegu videokaset in pedofilski aferi. Komentar je omenil predvsem spornost dejstva, da so objavili fotografije obrazov otrok – žrtev spolnega nasilja. Škandal naj bi bil še posebej hud torej zaradi prepoznavnosti žrtev. Pri tem ni bilo vprašanja, ali je sploh primerno prikazovati otroke kot objekt nasilja. Ali bi bilo vse v najlepšem redu, če bi prikazali vrsto golih otrok z običajnim črnim trakom čez oči?

Slovenska nacionalna televizija se ni mogla upreti skušnjavi in je objavila posnetek golega otroka z internetne ponudbe. Ali je bilo to zaradi domnevno potrebnega oza-veščanja ljudi o tovrstni nasilni kriminaliteti, zaradi pričakovane preventivnega delovanja ali pa je bilo prikazovanje golega otroka posledica želje po senzacionalizmu ali celo posledica svojevrstnih osebnostnih potez posamičnih novinarjev?

TV Tednik je 28. decembra 2000 v zvezi s prispevkom o zaščiti otrok obravnaval eno izmed pedofilskih afer na Slovenskem. Pri tem so povzeli vsebino sodbe, v tistem delu, kjer je govorila o fotografiji otroka s steklenico v anusu in nabrekli spolnim udom. Sledilo je vprašanje novinarke, kako je sodišče lahko izreklo pogojno obsodbo, če so za storilčeva nagnjenja vedeli vsi okoli njega.

V tem primeru gre za etično vprašanje, zakaj še dodatno mobilizirati negativna čustva javnosti in jih usmerjati na eni

strani zoper storilca in na drugi zoper pravosodni sistem v celoti.

Tudi Nedeljski dnevnik si sem ter tja ustvarja reklamo in poskuša dvigniti naklado s poudarjanjem zgodb s pedofilsko vsebino. Dne 1. maja 2001 je v televizijski reklami zvečer eden izmed novinarjev vabil bralce »Nedeljskega« s povzetkom članka o pastorki, ki jo je očim zlorabljal od osmega leta dalje. (Nedeljski dnevnik, 6.5.2001; s.4)

Pod naslovom »V očimovi postelji izgubljena mladost« preberemo podobno podrobne opise kot v prej omenjenem zapisu »Delove« novinarke.

3. Prikazovanje nekaterih drugih oblik nasilja

Skušnjave prikazovanja nasilja so trajne. Dne 18. marca 2001 je TV Slovenija, prvi program, v povzetku poročil ob 19,00 uri predvajala dokument o aretaciji čečenskega borca, ki so ga ruske sile zajele, ker so ga prepoznali na podlagi posnetka videokasete, ki so jo pred časom posneli Čečeni. Na videokaseti je prikazan ruski vojak, ki sta ga ujela dva Čečena in ga mučila, svoja dejanja pa snemala. Eden izmed Čečenov naj bi ruskega vojaka držal za noge, drugi pa bi mu odrezal glavo. Televizijski posnetek videokasete je prikazoval dokumentarni prizor vse do trenutka, ko eden izmed Čečenov nastavi nož ruskemu vojaku na vrat.

Kot enega najočitnejših prispevkov k razširjanju nasilja na televizijskih ekranih je treba šteti prispevek Studia City v ponedeljek, 21. maja 2001. Oddaja je obravnavala javne usmrtitve, kjer jih po svetu še izvršujejo. Dokumentarni posnetki izvrševanja smrtne kazni, ki smo jim bili kot televizijski gledalci priče, se po vsebini ne razlikujejo bistveno od prenosa v živo, zlasti če ne gre za časovno močno oddaljene primere. Prenos ali gledanje v živo ima pač prednost draži napetega pričakovanja in empatije (seveda bolj z rabljen kot z žrtvijo). V vsakem primeru pa gre pri takih oddajah neizogibno za aktiviranje gledalčevih posebnih čustev, nagonov in strasti do nasilja. Ta trditev se je izkazala kot točna. V glasovanju, ki je sledilo oddaji, je kar 28% gledalcev izrazilo željo, da bi bili navzoči pri usmrtitvi.

Tudi če ne gre vselej za nasilje, gre za prizore, ki jih, po mojem mnenju, televizija zlahka in zgolj iz komercialnih razlogov brez zadržkov uvršča v najbolj gledane oddaje. V primeru nesreč ni razloga za podobe, kakršne smo videli v TV dnevniku (SLO 1) 5. februarja 2000, ko je televizija poročala o nesreči brodolomcev in o truplih, ki jih je naplavilo na italijansko obalo. Reportažo je ilustrirala s posnetki trupel prav od blizu, kot da uredniki ničesar ne bi vedeli o pieteti do pokojnih in njihovih svojcev.

V oddaji »Odstiranja« je Televizija Slovenija 29. januarja 2001 obravnavala probleme, ki jih imajo starši z varuškami. V Ameriki so za preverjanje varuškov uveljavljeni različni sistemi – od priporočilnih pisem do nadziranja s skritimi video-

kamerami, ki so nastavljene v stanovanju. Televizija je za uvod v debato prikazala dokumentarne posnetke, ki so jih naredile skrite kamere, s katerimi so snemali ves čas varovanja otrok. Tako smo lahko videli varuško, ki je desetmesečnega dojenčka, ki je bil v stajici, vsakokrat, ko je šla mimo, udarila po glavi. Ko ga je preoblačila, ga je grobo zvelkla iz stajice, ga vrgla na tla in nadaljevala s tepežem, ko ga je previjala.

Postavlja se vprašanje, zakaj se ne da po enem prizoru, ki daje dokumentirano podobo vsega dogajanja, nadaljevati le z opisom brez slik. Ali je treba s posnetki nadaljevati tako dolgo, da se v gledalcu zbudi skrajna maščevalnost, ko vidi varuško desetkrat zaporedoma udariti otroka?

Otrokova mati je pred kamero izpovedala svoje občutke ob gledanju video posnetkov. Njene besede so bile: »V tistem trenutku bi bila sposobna ubijati!« Izrečene besede pomenijo eno najdragocenejših pričevanj, ki dokazujejo mogoče posledice predvajanja nasilnih prizorov. Vsak gledalec, ki se je zmozel živeti v njene razmere, ji je najbrž dal prav. In ravno v tem tiči srž problema. S prikazovanjem nasilja spodbujamo čustva, ki lahko vodijo v skrajno agresijo. Reševanje problemov, tudi zločinov, se tako od poti, ki jih je utrl razvoj civilizacije in kulture, prenaša nazaj v javnost, ki – razumljivo – zmore le linčati.

Pred časom so časopisi objavili vesti o tem, da so naproday po visokih cenah video posnetki nasilja, ki se je v resnici dogajalo v zadnjih balkanskih spopadih. Ceno kasetam seveda določa povpraševanje in če je kaj neizpodbitno, potem je dejstvo, da smo strastni porabniki nasilja in vseh vrst grozot. Kar nas oddaljuje od še hujše patologije, je dejstvo, da večina nima dovolj denarja, da bi si lahko privoščili tovrstne morbidne užitke.

4. Ali poročanje o nasilju vzbuja nasilje pri ljudeh?

Teško si je predstavljati empirično zasnovano študijo, ki bi (iz)merila, koliko več nasilja je v določeni družbi zato, ker je taista družba izpostavljena poudarjenemu poročanju o nasilju. Enako težavno je zapisati, da je zaradi poročanja medijev o nasilju v družbi več nasilnega vedenja na splošno. Takšne primerjave so nekoliko oprijemljivejše le, če imamo pred seboj razvoj družbenega okolja skozi daljše obdobje, vsaj nekaj deset let.

Za Združene države Amerike je dovolj očitno, da gre za tako imenovano naraščajočo spiralo nasilja države nad delinkventi in delinkventov nad državo. Represivni del države, pravosodje z vsemi vejami, izumlja ali pa obuja srednjeveško inkvizicijo z modernejšimi sredstvi, kamor vključuje tudi javne medije. Televizija si prizadeva prenašati usmrtitve, kar naj bi po eni strani odvrčalo potencialne storilce od izvrševanja hudih kaznivih dejanj, zapori pa so polni delinkventov, ki imajo za sabo na moč okrutna dejanja. Posamične izpovedi pričajo o nespornem vplivu nasilja v medijih na konkretne zločine.

Pravosodni sistem v Ameriki se že več let srečuje s kočljivim razsojanjem o vplivu nekaterih avtorskih stvaritev na konkretne zločine. Če bi se posameznik ukvarjal z dejavnostjo, za katero bi moral kot povprečno razumna oseba predvideti, da lahko povzroči škodo, ga sodišče lahko spozna odgovornega zanjo. Med stvaritvami, ki so bile podvržene taki presoji, so zlasti znana filmska dela. Filmu Oliverja Stona »Natural Born Killers«, posnetemu 1994. leta, ki smo ga lahko videli tudi pri nas, so očitali, da je povzročil več kot deset umorov, storjenih natančno po njegovi predlogi. Patricia Byers je 1995. leta postala žrtev ženske, ki jo je ustrelila v vrat. Storička je navedla, da si je pred tem dejanjem znova in znova predvajala Stonov film in tik pred zločinom vzela LSD. Byersova je vložila tožbo za 20 milijonov dolarjev zoper storilko in tudi zoper režiserja Stona ter zoper podjetje Warner Brothers. Slednjima je očitala, da so distribuirali film, za katerega so vedeli ali bi morali vedeti, da lahko navede ljudi k izvrševanju zločinov. (Davidson, 1997;1)

Sodišče, ki je dve leti kasneje odločalo o zahtevku, tožnici ni ugodilo. Pri tem se je sklicevalo na načela prvega amandmaja, ki prepoveduje omejitve svobode govora ali tiskane besede.

V podobni zadevi je bila obtožena založba Paladin Press, ki je izdala knjigo z naslovom »Priročnik za neodvisne najete morilce«. Poklicni morilec je 1993. leta izvršil umor tako, da je vestno izpolnil 27 zaporednih navodil v priročniku. Preživeli člani družine so tožili založbo. V tožbi so navedli, da se je založba zavedala, da bo z objavo, oglaševanjem, trženjem in z distribucijo pripomogla k temu, da bodo knjigo uporabljali kriminalci in potencialni kriminalci za načrtovanje in izvrševanje zločinov prav na tak način, kakor je opisano v knjigi. Kljub temu je sodišče razsodilo takole:

»Knjiga je v resnici takšna, da pri številnih bralcih vzbudi odpor, tako rekoč bruhanje. Vendar najsi bo delo še tako odvrtno, ni mogoče najti nikakršne izjeme od prvega amandmaja, ki bi veljala prav za to knjigo.« (Ib.: s.2.)

V razvpiti zadevi Zamora vs. Columbia Broadcasting System je šlo za mladega fanta, petnajstletnika, ki je ustrelil staro sosedo. Tožniki so zatrjevali, da je mladoletni storilec postal povsem zasvojen z nasiljem na televiziji. (Ib.: s.6). Televizijsko nasilje se je pri omenjenem mladostniku po navedbah tožnikov neopazno prikradlo vanj in privedlo do grozljivih reakcij.

Slovenski bralci se pogosto odzivajo na nasilna dejanja podobno nasilno. Eden najzgovornejših primerov so pisma bralcev, ki so nastala kot odziv na »mačjo afero«. V omenjenem primeru se je tisk najprej prav podrobno razpisal o podrobnostih mučenja, ki so ga nad mački izvajali trije gimnazijci. Temu je sledil naval bralcev, ki so zahtevali linč za storilce. Med pismi je bilo mogoče prebrati naslednje zahteve:

»Normalni družbi takih kriminalcev ni treba tolerirati. Ti mučitelji bodo v najboljšem primeru odsedeli tri mesece. Ja, to bo takšnim izmečkom res pomagalo. Naj bodo na grbi staršev, ki so jih spravili na svet, ti starši so očitno pridelali tri slovenske »otroke« preveč, pravzaprav tri izmečke.« (Šelih, 2000).

»Najpravičnejše bi bilo, da bi mučitelji živali prišli v roke varstvenikom živali, s katerimi bi mi sami obračunali po hitrem postopku brez sojenja in možnosti olajševalnih okoliščin.« (Mueller, 2000)

Posebno zgovoren je zapis »Dela« 11. aprila 2000, z naslovom: »Podpora ukrepom ob nasilju«. V članku le z inicialkami A.Ž. podpisanega novinarja (novinarke) preberemo naslednje sporočilo (gre za isto afero):

Združenje učiteljev Slovenije je izreklo podporo avtonomiji učiteljskega zbora pri odločitvah o vzgojnih ukrepih, ki zaradi nujnosti in teže primera ne morejo zadostiti vsem formalnopravnim postopkom. To pomeni, da so učitelji dolžni hitro in odločno ukrepati. Omenjeno združenje se zavzema za večjo avtonomijo šol in učiteljev pri pedagoških odločitvah, kar je po njihovem možno le z zmanjšanjem paternalizma države nad njimi. Paternalizem napravi šole in učitelje neodgovorne, neinicijativne in nezainteresirane.

Odziv skorajda strokovne javnosti (kar zadeva disciplinski postopek v šolah) in nesporne strokovne javnosti (v delu, ki se nanaša na pedagoški proces), ki ju poseblja Združenje učiteljev Slovenije, imenitno ponazarja vpliv novinarskega poročanja o nasilnih dejanjih na oblikovanje celo strokovnega javnega mnenja.

Pedagogi so zavrgli ves tisti del lastnih načel, ki terjajo (podobno kot od poklicnega sodnika) razumevanje okoliščin pred dokončnim presojanjem ali obsojanjem. Prav zaradi tega jim je bilo toliko lažje zavrniti formalni postopek kot nekaj, kar pomeni samo oviro, kadar gre za težke primere. Formalizem so opredelili kot paternalizem države, saj le-ta od vsakogar zahteva spoštovanje določenih pravil.

Opisani primeri potrjujejo domnevo, da določen način pisanja o kaznivih dejanjih zbuja nasilje pri bralcih, pri čemer je uperjeno zoper storilca, ali pa se obrne proti pravosodnemu sistemu v celoti, ker po mnenju dela javnosti ne opravlja dovolj dobro kaznovalne funkcije.

5. Nekatere raziskave o nasilju v javnih medijih

Novinarska raziskava (K. Holland, CNN), objavljena maja 1999. leta, je postregla z naslednjimi ugotovitvami. Večina Američanov je prepričanih, da bi morala država več storiti za omejevanje nasilja v televizijskih oddajah, v filmih, v glasbi, na internetu in v video igrakah. Od tega se zdi najpomembne-

je, da bi vlada regulirala objavljanje na internetu. Za cenzuro medmrežja se je izreklo kar 65% vprašanih.

Avstralski inštitut za kriminologijo je objavil študijo Melanie Brown o nasilju v medijih (Brown, 1996). Študija navaja naslednje poglavitne ugotovitve.

1. Gledanje nasilja je povezano z naraščanjem agresivnosti, z zmanjševanjem občutljivosti za nasilje in z naraščanjem strahu pred kriminaliteto.
2. Nasilje v javnih medijih utegne vplivati na nasilna kazniva dejanja, vendar to nasilje ni edini razlog; obstaja vrsta vplivov na nasilno vedenje.
3. Nekateri ljudje utegnejo posnemati nasilno vedenje, ki ga vidijo na televiziji ali na videu.
4. Razmerje med opazovanjem nasilnih prizorov in nasilnim vedenjem je dvosmerno: agresivni ljudje pogosteje gledajo nasilne prizore in ljudje, ki opazujejo nasilne prizore, so pogosteje nasilnega vedenja.
5. Za učinkovanje nasilnih prizorov so najbolj dovzetni otroci, za njimi pa mlajši polnoletniki; moški so nekoliko dovzetnejši za vplive nasilnih prizorov kot ženske.
6. Kljub morebitnemu vplivu nasilja v javnih medijih na nasilje v družbi ni povsem jasno, ali je ta vpliv zelo pomemben v primerjavi z ostalimi morebitnimi vplivi kot so na primer družinske razmere, nasilje in zlorabe v družinskem krogu, vpliv staršev, revščina, vzgoja, rasizem, kulturna dezintegracija ali jemanje drog.

Nekateri opozarjajo na pomembne razlike v obsegu kriminalitete, čeprav so ljudje – gledalci podobno obremenjeni z nasilnimi vsebinami. Freedman pravi, da otroci v Kanadi in v Združenih državah Amerike gledajo tako rekoč isti program. Vendar je število umorov v Kanadi in obseg nasilnih kaznivih dejanj na splošno dosti nižji kot v Ameriki. Otroci na Japonskem pa gledajo verjetno najgrozljivejše vsebine, čeprav večinoma animacije, število nasilnih kaznivih dejanj pa je skorajda zanemarljivo. (Freedman, 1994; 854)

Najbolj uporabljan medij v Avstraliji je televizija, ki jo povprečen Avstrelac gleda 21 ur na teden, ali tri ure na dan. Poleg splošnega strahu pred naraščanjem nasilja zaradi nasilja polnih sporočil se pojavlja tudi strah pred naraščanjem samomorilnosti. Nekatere študije so pokazale, da se je število samomorov povečalo zlasti po tem, ko je bilo objavljeno natančno poročilo o samomoru, ki je vsebovalo tudi način izvršitve. Nekateri ugotavljajo podobnosti med množičnim umorom leta 1987 v Hungerfordu v Angliji in masakrom v avstralskem mestu Clifton Hill. Med omenjenima tragičnima dogodkoma je preteklo prav malo časa, le deset dni.

Upošteva je prav mogoč vpliv nasilnih prizorov na posameznike v družbi, a zavedajoč se, da na različne ljudi nasilje vpliva različno, se politika, ki bi želela delovati omejevalno na nasilne vsebine, srečuje z dvema izzivoma. Prvi je oza-

veščanje gledalcev o vplivih nasilja, drugi pa je izogibanje mehanizmom, ki bi lahko sprožili nezaželeno vedenje pri dovetnejših gledalcih.

Leta 1993 je bil oblikovan predlog zakona, ki bi v ZDA omejil nasilne vsebine na televiziji in v radijskih programih. Predlagatelji ugotavljajo, da televizijski in radijski programi prinašajo vse več nasilja v ameriške domove. Več kot 25 % tako imenovanega »prime time« programa vsebuje zelo nasilna sporočila. Ameriško pediatrično združenje ugotavlja, da se je v 80. letih obseg nasilja v najbolj gledanem času potrojil. Še posebno nasilne so postale oddaje za otroke. Študija pensilvanske univerze je ugotovila, da otroške oddaje vsebujejo več kot trideset nasilnih dejanj na uro. (www.duke.edu - s.2)

Nadalje predlagatelji ugotavljajo na podlagi statističnih merenj, da povprečen otrok pred koncem osnovne šole vidi na televiziji 8.000 umorov in 100.000 nasilnih dejanj. Ob sklicevanju na različna strokovna združenja, medicinska, pravosodna, psihiatrična in pediatrična, ki vsa ugotavljajo škodljiv vpliv televizijskega nasilja na vedenje otrok, predlagajo omejitve škodljivega vpliva televizijskih in radijskih programov z nasilno vsebino, pri čemer pa se zavedajo pravice do svobodnega izražanja, ki bi jo morali ohraniti.

Tudi leta 1995 je bila vložena pobuda za ureditev nasilja na televiziji (Violence on television initiative). Predlagatelji so postregli s podobnimi statističnimi podatki, po katerih povprečen mladostnik do 18. leta vidi 200.000 tisoč nasilnih dejanj in 40.000 umorov. Pobudniki iniciative so se dogovorili s tremi ameriški podjetji, ki porabijo največ denarja za oglaševanje (Obrambno ministrstvo, Pošta in Amtrak), o enotni politiki pri oglaševanju. (Gre zelo verjetno za izbiro oddaj, ki so najbolj gledane in ki zato privlačijo tudi oglaševalce – op. D.P.) Skupni dogovor je vseboval enotno definicijo nasilja.

Pobuda je posebej izključila nasilne vsebine iz dokumentarnih programov, novic in športnih poročil. Avtorji so posebej poudarili, da v tem primeru ne gre za cenzuro, ampak za prostovoljni dogovor velikih korporacij oziroma federalnih pravnih oseb o ravnanju, ki naj bi bilo v najboljšem interesu vseh državljanov.

To pobudo so podprla tudi nekatera združenja, na primer Americans for Responsible TV, National Coalition on TV Violence in National Education Association .

Raziskava, ki jo omenja Petersik (Petersik, T.: Media Violence and Media Influence), je 1996. leta ugotovila, da 57 odstotkov vseh televizijskih oddaj vsebuje nasilne vsebine. Poleg tega dobra polovica otrok gleda televizijo brez prisotnosti staršev, sami ali s prijatelji.

V neki drugi raziskavi se številka 57 odstotkov pojavlja v drugačni vlogi. Raziskava o nasilju na televiziji (National Television Violence Study; 1994–95) poroča, da je 57

odstotkov nekakšna »industrijska norma«, kolikor naj bi se pojavljajo nasilje na televiziji. Vendar obstajajo izrazite razlike med posamičnimi programi. Tako je na določenih kanalih kar 85 odstotkov nasilnih vsebin. (Ib.: s.3)

Raziskovalci, ki so pripravili omenjeni projekt, so, podobno kot pričujoča raziskava, le dosti izčrpejše, ugotavljali nasilje v televizijskih oddajah. Pregledali so vrsto nadaljevanj, filmov, glasbenih video posnetkov, oddaj za otroke, poročil in podobno. Analitiki so ugotavljali več različnih mogočih vplivov televizijskega nasilja na gledalce. Najprej so preverjali vsebine, ki učijo agresivnega vedenja in izoblikujejo podobna stališča; nadalje so se ukvarjali z zmanjševanjem gledalčeve občutljivosti na resnično nasilje v zunanjem svetu; končno so se posvetili merjenju strahu pred tem, da bi ljudje v resnici postali žrtve kriminalnega vedenja.

Za potrebe tako zastavljenega projekta so raziskovalci natančno pregledali 23 kanalov, katerih vsebino so spremljali 20 tednov, vsak dan od 6. ure zjutraj do 23. ure zvečer. Tako so dobili podatke o 119 urah vsakega kanala, pri čemer je bilo skupno pregledanih približno 2.500 ur televizijskega programa na različnih kanalih.

Ključna ugotovitev raziskave je bila, da način prikazovanja nasilja na televiziji pomeni tveganje za gledalce. Potrdile so se vse tri izhodiščne hipoteze raziskave. Gledalci se naučijo bolj agresivnega vedenja, za nasilje postanejo manj občutljivi, obenem pa jih je bolj strah, da bi postali žrtve nasilja.

Nekako kontrastna, tako rekoč optimistična pa je raziskava, o kateri poroča »Delo« aprila 2000. (Slabe, 2000) Duesseldorfski komunikolog Peter Sicking ugotavlja, da vse več Nemcev opušča gledanje televizije. Po njegovih podatkih jih je že dva milijona takih, ki so se zavestno odrekli TV sprejemniku. Med temi jih je več kot polovica z visoko izobrazbo, dobra polovica zasluži več kot štiri tisoč mark na mesec, kar 80% pa jih živi v velikih mestih ali njihovi bližnji okolici. Gre torej za »kvalificirano« publiko. Za odpoved televiziji navajajo zlasti tri razloge: večina oddaj je slaboumnih (nikoli dokončani Cosbyji in Esmeralde), preveč je nasilja in preveč je tudi reklam.

Kljub temu delnemu optimizmu, s katerim bi nas lahko navdali podatki omenjene raziskave, pa nedvomno ostaja nasilju zvesta publika v znatnem delu prebivalstva. Zato se tudi oglaševalcem, ki sponzorirajo program, ni treba bati za svoj dobiček. Taista raziskava namreč hkrati ugotavlja, da povprečni Nемец še vedno gleda televizijo tri ure na dan, najbolj navdušeni pa okoli sedem ur.

O oni zadnjih slovenskih raziskav nasilja na televiziji piše Tina Horvat (Horvat, 2001). Spremljali so oddaje Kanala A v času od 17. do 19. ure, torej v času, ki je zlasti na voljo otrokom. V tem času so zabeležili dva umora, osem strelav,

štiri pretepe, šest udarcev, pet odvrženih iz drvečih avtomobilov in tako dalje.

Skrajno neokusno in neprimerno nasploh pa je bilo po poročanju iste novinarko predvajanje dne 17.3.2001 okoli 18. ure na TV 3. Takrat je bila na sporedu obdukcija s truplom na mizi, rezanjem skalpa in vlečenjem kože z glave, žaganjem lobanje in vlečenjem možganov iz nje. Po nekaj minutah seciranja se pokaže, da gre za truplo otroka. (Ib.: s.17)

Raziskava je ugotovila, da se približno polovica gledalcev ob gledanju nasilnih prizorov počuti neprijetno, le pet odstotkov jih nasilje spremlja z užitkom.

Pojasnilo nekaterih odgovornih pri oblikovanju programa je prav zanimivo. Spoštujejo želje in potrebe gledalcev, njihovih navad ne spreminjajo, ampak se jim prilagajajo. Ne odloča torej televizija, kaj bodo gledali, ampak večina gledalcev odloča, kaj bo televizija predvajala. (Ib.: s.17).

V tej izjavi lahko razberemo nekakšno elementarno pojmovanje demokracije in popolno ignoranco, kar zadeva oblikovanje kulturnega prostora in soodgovornost pri oblikovanju splošne kulture in civiliziranosti. Zlasti pojmovanje demokracije pretežno kot stanja, v katerem obstaja prosti trg dobrin, ponudbe in povpraševanja ter na njenih načelih določene cene, odraža procese zgodnje faze kapitalizma. Ta se odlikuje po razmeroma brezobzirnem prizadevanju za dobiček, ne glede na čigav račun. Kulturni oblikovalci, vsaj ti, ki predstavljajo nasilje v sredstvih javnega obveščanja, ne vedo ničesar, ali ne želijo vedeti, da javno mnenje in na njem utemeljena demokracija še ne zagotavljata civiliziranega družbenega okolja.

Iz omenjene raziskave pa izhaja, kot da bi šlo (in v konkretnem primeru v resnici tudi gre) za enosmerni proces, v katerem je televizija samo slepo orodje v rokah državljanov gledalcev, ki imajo možnost, da v skladu s svojimi željami (in agresivnimi nagoni, ki tičijo v vsakomer izmed nas) dobijo nasilne vsebine.

Pogost je tudi izgovor, da imajo vsi gledalci možnost, da izključijo televizijo ali si izberejo druge programe. Ta trditev je zavajajoča, kakorkoli že je videti sprejemljiva. Predvsem gre za skupino mlajših gledalcev, ki jim nasilje postaja domače in ga ne odklanjajo tako kot del odraslih. Poleg tega pa je v vsakem izmed nas marsikaj nerazložljivega, kar nas žene v slabo, ne da bi se temu hoteli upreti. Zlasti pri nasilju gre za mešanico različnih občutkov. Po eni strani nas nasilje odbija, po drugi pa nas vsaj v voyerski pozi privlači, ne glede na morebitne kasnejše travmatične posledice.

Če preberemo izjavo v duhu zaščite potrošnikov, da »se nihče ne more postaviti nad gledalce in namesto njih, oziroma zanje odločati, kaj bodo gledali in česa ne« (Horvat, 2001; 17), potem nam ob določenih situacijah postane jasno, da je

treba še kako skrbno presoјati, kako se oblikuje kulturni prostor in kdo ga (so)oblikuje. Tovrstne izjave so populistično demokratične in nimajo ničesar skupnega z demokracijo. Demokracija pomeni enako močno kot »odločati o sebi« tudi »ne škodovati drugemu«. Poseben problem, ki terja izjemno modrost, pa je, kdo naj odloča o dopustnem nasilju, o mejah in o skupinah gledalcev, ki naj bi bili prikrajšani za določene predstave nasilja.

Poleg tega pa je omenjena slovenska raziskava postregla s podatki, ki nasprotujejo besedam televizijskih urednikov. Velika večina, skoraj 80 odstotkov Slovencev, je prepričana, da je na slovenskih programih preveč nasilja. Med programi, ki imajo največ nasilnih vsebin, sta na prvem mestu POP TV in Kanal A. Skoraj vsi pa so prepričani (88 odstotkov), da so otroci preveč izpostavljeni nasilju na televiziji. (Ib.: s.18)

Zakaj morajo biti krvave tudi informativne oddaje, se pritožuje čedalje več gledalcev. Na POP TV odgovarjajo, da profesionalni novinarji dogodkov ne olepšujejo in ne moralizirajo, si nesreč ne izmišljajo in jih ne prikrivajo. Prizorov nasilja je v informativni oddaji toliko, kot se ga zgodi, in je treba o njem poročati. (Ib.: s.19).

6. Nekateri eksperimenti o zbujanju nasilja v človeku

Obstajajo številne teorije, ki si prizadevajo pojasniti, zakaj se v človeku vzbudi nasilje. Nekatere dajejo prednost prirojenim lastnostim in iščejo novejšo znanstvene potrditve v genski strukturi posameznikov. Freudov(ski) svet temnih nagonov in razdiralnih sil v človeku, kjer v podzavesti prevladuje spolni nagon in usmerja tudi večino zavestnih ravnanj, je prispeval svoj delež razumevanja nasilnega v človeku.

Sodobnejše, v posameznikovo duševnost in v okolje, ki ga obdaja, usmerjene teorije najdejo več vzrokov in sprožilcev nasilnega vedenja. Ne zanemarjajo človekove karakterne slike in ne prezrejo dogodkov v njegovi okolici, ki oblikujejo posameznikove odzive.

Vendar v tem primeru ne gre za ugotavljanje ustreznosti posamičnih teoretskih pristopov. **Gre le za to, da pokažemo, kako neizogibno je, da človek, obkrožen z nasiljem, izredno hitro prevzame nasilne vzorce vedenja. Edino, kar mu je treba omogočiti, je moč nad drugim.** Že sama kombinacija teh dveh okoliščin praviloma zadošča za nastanek kritične mase eksplozivnega nasilja, ne da bi bilo treba razmišljati o teoretski podlagi. Ne glede na izhodišče vselej deluje v opisani smeri.

Naslednji eksperimenti dokazujejo, kako krhka je človekova osebnost, kadar je obkrožena z nasiljem, kadar so v bližini avtoritarne zahteve po izvrševanju nasilja in kadar ima posameznik moč nad drugim, da nasilje tudi v resnici izvršuje.

6.1. Stanfordski zaporski eksperiment

Leta 1971 se je Philip Zimbardo odločil, da z eksperimentom ugotovi, kako vpliva zaporniška situacija na obsojence in na osebje. Skupina 24 študentov, prostovoljcev, ki so jim plačali udeležbo v eksperimentu, je bila z žrebom razdeljena na paznike in na obsojence. V stanfordskem oddelku za psihologijo so preuredili dva hodnika v zaporske celice. »Paznikov« niso poučevali o pristojnostih. V določenih mejah so imeli sami možnost odločati o redu v zaporu. »Zaporniki« so bili obveščeni o določeni stopnji nadlegovanja in o kršitvah nekaterih pravic. Sprva obsojenci paznikov niso jemali preveč resno, pazniki pa so bili še negotovi pri uresničevanju svoje moči. Vendar so že prvega dne odredili disciplinske kazni – sklece. Eden izmed paznikov pa je imel navado pri tem stopiti na obsojenčev hrbet. Že drugega dne so se obsojenci uprli in se zabarikadirali v celice. Ogorčeni pazniki so z gasilnimi aparati prisilili obsojence k umiku, vdrli v celice, slekli obsojence do gola in odnesli postelje iz celic. Manj kot 36 ur po začetku eksperimenta so se pri enem izmed obsojenih začele kazati akutne čustvene motnje. Vendar je tudi vodja eksperimenta menil, da gre za simulacijo. Ko je prišla paznikom na uho vest, da skušajo obsojenci organizirati pobeg, je Zimbardo kot vodja šel k policijskemu načelniku vprašati, če lahko preselijo obsojence v njihov zapor. Kasneje je uvidel, da se je popolnoma vživel v vlogo upravnika zapora, pri čemer mu je bilo vseeno, do kakšne stopnje se je stopnjevalo nasilje nad »obsojenci«.

Petega dne so postali jasnejši nekateri tipi paznikov. Večinoma je šlo za tri razmeroma jasne značaje. Prvi so bili strogi, a so se držali pravil. Drugi so bili popustljivejši in so obsojencem sem ter tja naredili kakšno uslugo. Tretji pa so bili do skrajnosti agresivni, sovražni in avtoritarni ter izjemno domiselni pri poniževanju obsojencev. Zanimivo je bilo, da pri teh ljudeh nikakršen osebnostni test, ki so jih opravljali pri izbiri kandidatov za eksperiment, ni mogel napovedati takega vedenja.

Proti koncu eksperimenta so bili obsojenci razbita, dezintegrirana skupina posameznikov, ki je bila povsem podobna osebam v umobolnici. Pazniki so dobili popolno oblast nad zaporom in od obsojencev dosegli slepo pokorščino.

V tem trenutku je postalo jasno, da je treba eksperiment končati. Uspelo je ustvariti situacijo absolutne premoči nad obsojenci, ki so začeli kazati znake patološkega vedenja, in situacijo, v kateri so se nekateri pazniki začeli obnašati sadiistično. Celo »dobri« pazniki niso imeli vpliva na »trde«, med eksperimentom pa od paznikov nihče ni odnehal. Celo nasprotno. Nihče od njih nikoli ni zamudil na delo, ostal zaradi bolezni doma, šel predčasno z dela ali zahteval plačilo za nadurno delo.

Dva razloga sta bila za predčasen zaključek eksperimenta. Prvi je bil vedenje paznikov. Ker so vse dogodke snemali, so

vodje eksperimenta videli, da so pazniki stopnjevali nasilje nad obsojenci zlasti ponoči, ko so bili prepričani, da jih nihče ne opazuje. To nasilje je postalo ponižujoče in povezano s seksualnim sadizmom. Drugi razlog pa je bila raziskovalka Christina Maslach, ki je prišla opravljati intervjuje s pazniki in z obsojenci. Bila je ogorčena nad počtetjem, čeprav eksperimentalnim. Bila je edina od več kot 50 zunanjih strokovnjakov, ki so obiskali zapor, ki je zgroženo nasprotovala eksperimentu in spraševala o morali takega ravnanja z ljudmi.

Eksperiment se je tako končal po šestih dneh namesto po sprva predvidenih dveh tednih. Po koncu so se srečali vsi udeleženci eksperimenta in njegovi vodje ter razpravljali o poteku, reakcijah in zlasti o alternativah, ki so obstajale, pa jih niso izrabili. Ta razgovor je bil še najbolj potreben zato, da bi se v prihodnosti, v morebitnih resničnih razmerah, zmogli obnašati bolj moralno in ne bi postali poslušni izvrševalci zla ali pa, na drugi strani, njihove žrtve. (Stanford experiment: www.prisonexp.edu.)

6.2. Milgramova študija poslušnosti

Po Milgramu ima vsak posameznik sposobnost delovanja v skladu s svojimi moralnimi normami. Kar ostaja uganka, je to, kaj se zgodi, da posamezniki, povsem normalni, povprečni ljudje postanejo poslušni izvrševalci ukazov, ki so v nasprotju z njihovimi moralnimi normami. Domneva, da le ljudje z družbenega obrobja, zaznamovanega s sadizmom, zmorejo izvrševati okrutna dejanja, se je izkazala kot povsem napačna (to domnevo je enako prepričljivo ovrgel Zimbardo). Dve tretjini poskusnih oseb, ki so jih izbrali izmed povprečnih ljudi delavskega, podjetniškega sloja ali izobražencev, sta ravnali daleč onkraj moralnega.

Milgramov eksperiment je bil razmeroma preprost, rezultati pa morda prav zaradi te preprostosti osupljivi.

Udeleženci študije so igrali vlogo učiteljev, ki so morali po metodi kaznovanja za napačne odgovore pripraviti učenca h kar najboljšemu rezultatu. Učenec je bil privezan na stol in z žicami priključen na električni aparat, ki je proizvajal sunke različne napetosti. Za vsak napačen odgovor je učitelj sprožil sunek, ki naj bi učenca opozoril na napako. Če so se napake ponavljale, je učitelj na zahtevo vodje eksperimenta, ki je igral vlogo avtoritarne osebe, povečal napetost električnega sunka. Učitelj v eksperimentu ni vedel, da učenec v resnici ne čuti ničesar, saj se je električna napetost kazala le na napravi, s katero je upravljal učitelj, tok pa nikoli ni stekel do učenca. Seveda so se učenci obnašali, kakor da jim elektrika v resnici stresa telo.

Pred začetkom eksperimenta so vprašali skupino psihiatrov, koliko »učiteljev« bo po njihovem mnenju uporabljalo elektrošoke z visoko napetostjo. Psihiatri so bili prepričani, da bo le odstotek segel po najvišji napetosti, ki je znašala 435

voltov(!). Ostali naj bi se večinoma ustavili pri 135 voltih, kar je sicer že napetost, ki utegne ogroziti zdravje ali celo življenje.

Rezultat je bil daleč nad pričakovanji. Dve tretjini udeležencev – učiteljev sta uporabili najvišjo napetost, ki jo je dopuščal aparat. Kar osemdeset odstotkov pa jih je uporabilo elektrošoke z napetostjo 195 voltov. Učiteljev niso kaj dosti ganile prošnje »mučenih« učencev, naj prenehajo s postopki. Eden izmed učencev je na primer začel tožiti, da ima težave s srcem. Drugi je po »prejetem« elektrošoku začel vpiti, naj ga spustijo ven. Vodja eksperimenta je v vseh takih primerih zahteval od udeležencev, naj nadaljujejo s postopki prisilnega učenja. Učiteljem je bilo dosti lažje, če jim je avtoritarni vodja eksperimenta zatrdil, da prevzema odgovornost za morebitne posledice.

Milgram je »Študijo poslušnosti« večkrat ponovil in vselej so bili rezultati podobni, četudi je na primer za učitelje izbral ženske, ali pa je šel eksperiment izvajati v drugo državo. (www.frostburg.edu).

Podobne študije in eksperimente so izvajali še kasneje. Tako so Hofling, Brotzman, Dalrymple, Graves in Pierce (Hofling et al.: 1966) ugotavljali, kako se odzivajo podrejeni na ukaze ljudi, ki imajo splošno priznano moč na hierarhični lestvici zdravstvenih ustanov (družbena in individualna moč zdravnikov je sploh posebno poglavje). Zdravniki so odredili medicinskim sestram, naj dajo pacientom neobičajno zdravilo, ali pa zdravilo v tako visokem odmerku, da je bilo oboje potencialno nevarno za zdravje bolnikov. Devdeset odstotkov sester je bilo pripravljenih izvršiti ukaz, pri čemer so jim seveda preperečili, da bi v resnici postopale po zdravnikovi odredbi. (www.frostburg.edu)

7. Primerjava vsebin osrednjih poročil POP TV in TV SLO 1

V tem delu raziskave je šlo za ugotavljanje, kakšne so razlike v obsegu in načinu sporočil, ki imajo posebno obarvanost in ki prinašajo v gledalčev dom nasilje, kriminal, afere, trpljenje in hujše nesreče.

Za tak prikaz je na voljo več poti. Lahko bi primerjali večji del televizijskega programa in presojali delež filmov, nadaljevanj, risank, dokumentarnih posnetkov ali katerihkoli oddaj, ki imajo različen delež nasilja. Tak pristop bi vsekakor prinesel dovolj celovito sliko nasilja v medijih. Vendar je tak projekt prezahteven za omejene finančne, tehnične in kadrovske zmožnosti. Zato je bilo treba ubrati drugačno pot. Ob domnevi, da **osrednja televizijska poročila**, ki se oddajajo v »prime time par excellence«, **odražajo temeljno kulturno** (kulturno v najširšem pomenu besede) **politiko uredništva**, se zdita merjenje nasilja v tej oddaji in primerjava prav teh oddaj med različnimi programi dovolj ustrezna za določene splošitve in kritični pogled.

7.1. Metodologija

Za potrebe takega raziskovalnega pristopa smo vzeli vzorec 114 osrednjih poročil (»TV dnevnikov«) v določenem časovnem obdobju, ne da bi pri tem delali kakršnokoli selekcijo glede na dnevne dogodke. Vsaka oddaja na enem televizijskem programu je imela za primerjavo enako oddajo istega dne na drugem programu. Tako je bilo mogoče primerjati, kako različno ali podobno predstavljajo televizijske hiše iste dogodke, ali kako pomembni se zdijo isti dogodki različnim uredništvom. Tako se je dogajalo, da nekateri niso bili zastopani v obeh poročilih, da so bili predstavljeni z različno dolgimi prispevki, da je bila slikovna ilustracija bistveno drugačna in da so se razlikovali tudi spremni komentarji. Natančneje ugotavljanje vseh teh razlik bi bilo zapleteno, zato se je raziskava omejila le na določene kategorije. Ugotavljal se je delež gradiva, ki je imelo očitne znake nasilnih vsebin, vsebin, povezanih s kaznivimi dejanji, aferami, ki vzbujajo strah pred kriminalom in delež poročil, ki so se nanašala na nesreče. Pri tem je bila potrebna precej skrbna presoja, saj poročilo o neki kriminalni dejavnosti samo po sebi ne zbuja nujno strahu pred kriminalom.

Tako je bila primeroma novica o Slobodanu Miloševiću uvrščena med nevtralne novice v primeru, ko je televizija govorila le o njegovem bivanju v priporu. V drugem primeru je ista novica dobila oznako kot taka, ki spada med »nasilje v medijih«, ker so jo spremljali arhivski posnetki o demonstracijah in posnetki policije, ki pretepa demonstrante.

Pri vsakih poročilih so bile točno izračunane minute in/ali sekunde določenih novic, ki so bile opredeljene kot nasilne. Njihov delež se je primerjal s sekundami celotnih poročil, rezultat pa je bil nato izračunan na desetinko odstotka natančno.

7.2. Rezultati

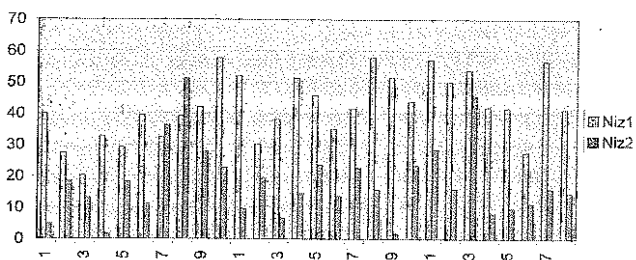
Rezultati so pokazali očitna odstopanja v uredniški politiki. POP TV ima znatno višji delež nasilnih vsebin in vsebin, ki predstavljajo nesreče. Na tabelah so prikazani odstotki takih vsebin glede na celotna poročila. Serija 1 pomeni delež teh vsebin na POP TV, serija 2 pa delež TV SLO 1. Samo v sedmih primerih od 57 je bil delež takih vsebin višji na TV SLO 1 kot na POP TV. To pomeni, da POP TV prekaša TV SLO 1 v izbranem vzorcu v nasilnih vsebinah kar v 88% poročil.

Izračun povprečnega deleža nasilnih vsebin v vseh merjenih oddajah znaša za POP TV 40,3 %, za TV SLO 1 pa 18,2 %.

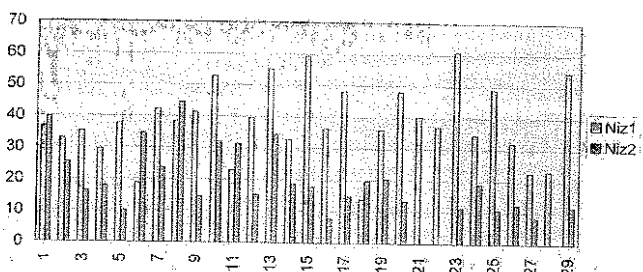
8. Slovenske novice in delež nasilja, kriminala in afer

Podobno kot pri presoji televizijskih sporočil so bila izbrana tudi merila za vsebino Slovenskih novic., ki je po branosti na prvem mestu s 300.000 bralci dnevno. Vzorec je obsegal 100 naključno izbranih časopisov v letih 1999 in

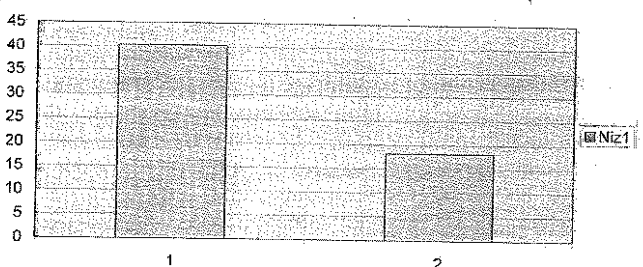
Primerjava vsebin osrednjih poročil glede na količino nasilja (POP TV : TV SLO) - 1

Primerjava vsebin osrednjih poročil glede na količino nasilja (POP TV : TV SLO) - 2

Povprečni delež nasilnih vsebin v poročilih POP TV in TV SLO 1

2000. Če upoštevamo (v skoraj vseh primerih nevtrarno ali tematsko nenasilno opredeljeno) prilogo, je bil delež nasilnih vsebin v omenjenem vzorcu 19,6%. Če priloge ne upoštevamo, pa je bil delež nasilja 26,9%.

8.1. Naslovnice

Posebnost Slovenskih novic so naslovnice, ki so bile deležne še posebne analize.

Delež nasilja, kriminala in afer na naslovnih straneh je namreč znašal kar 66,7%. Analiza »udarnega besedila« (rdeče ali črno tiskana beseda ali naslov, ki teče čez naslovnico ponavadi poševno v posebnem okvirju) je naslednja.

Prva rubrika vsebuje najbolj senzacionalistične naslove, ki naj s krvavo vsebino pritegnejo bralčevo pozornost. Teh je daleč največ, kar 79 oziroma podobno število odstotkov.

Beseda »tragedija« se pojavi kar desetkrat, poleg nje pa pogosteje še naslovi kot so – grozljivo, strašljivo in krvavo.

8.2. Fotografije

Tudi pri izboru fotografij reporterji zagovarjajo neokusen senzacionalizem brez občutka za prizadete in vpletene ali brez pietete do pokojnih. Taka je primeroma fotografija matere ob sinovem truplu in ustrezen naslov »Strta mati ob sinovem truplu«. Ob naslovu »Posiljeval in moril« je objavljena fotografija krvavega trupla. Ob reportaži o petardah je časopis objavil fotografijo razmesarjene roke, kakršno je včasih videti le v učbenikih sodne medicine. Ob novici, da je igralec rugbyja dal ustreliti prijateljico, se pojavlja kar pet fotografij. Tudi ob nesrečah je po možnosti fotografija trupla, kot v primeru, ko je vojaški čoln povozil plavalcko. Če ni mogoče dobiti posnetkov trupel, je treba tudi razbitine prikazati od blizu in z dovolj groze vzbujajočega zornega kota. Tudi omenjeni naslov »Razuzdano Ivone našli razmesarjeno in obešeno« spremljata dve fotografiji. Novico o Hrvatih, pobitih z mitraljezi, ilustrira fotografija lobanje. Še v sporočilih, ki imajo humano noto, kot na primer reportaža o zdravnikih brez meja, je objavljena fotografija otroka brez noge.

Pod naslovom »Mučila in okradla sta mamu in očeta« je fotografija obvezanih krvavih staršev. Poročila s Kosova praviloma ne izidejo brez fotografij trupel. Tri fotografije spremljajo tudi naslov »Otroci ubijajo otroke«. Fotografija trupla je ob članku »Skok iz obupa«. V članku »Tempirana bomba s sekiro« je fotografija ljudi in okrvavljenih nožev. Fotografija trupla s posnetkom od blizu je priložena k reportaži z naslovom »Vectra – krsta za tri«. Pri nesreči avtobusa s šolarji, ki je zapeljal pod vlak, je fotografija ranjenih otrok in pokritih otroških trupel. Prav tako se reporter ni želel izogniti krvi, ko je fotografiral okrvavljena tla podhoda, kjer je prišlo do umora (»18-letnik mu je zmečkal lobanjo«). Ob članku »Posilstvo na 26 minut« je uredništvo objavilo še fotografijo žrtve. Zapis o truplih novorojenčkov v hladilniku prav tako spremlja fotografija, v istem izvodu pa se na naslovnici tudi niso hoteli izogniti fotografiji trupla in krvi ob smrtni nesreči z motorjem. »Mučilnico v kleti« ilustrirata dve fotografiji. Tudi obrezovanje žensk v Afriki ni brez slikovnega gradiva. Nekateri posnetki so še posebej neprimerni – ob zapisu »Morilec iz teme streljal v glavo« je fotografija trupla – okrvavljene glave v »close up« perspektivi, v istem izvodu pa sta še dve fotografiji krvi na steni.

9. Sklep

Obilje nasilja, s katerim je postregla raziskava, utegne brž napeljati na misel o potrebni cenzuri. Celo države, ki jih upravičeno in z neprikritim zavidanjem štejejo za najrazvitejše z vidika demokracije in spoštovanja človekovih pravic, so pred časom še poznale cenzuro, ki se je nanašala

izključno na nasilje. Švedska, znana po svobodnem pristopu k obravnavanju spolnosti, je na primer prepovedala prikazovanje filma »Bonie in Clyde« zaradi nasilja. Očitno so ugotovili, da prikazovanje erotičnih ali pornografskih vsebin bistveno manj kviri državljane kot nasilje. Vendar je cenzura preveč sporen instrument, da bi ga zagovarjali.

Ideje o nekakšnih vrstah elektronske cenzure zgrešijo bistvo. Zagovorniki tako imenovanega »V – čipa« (violence – chip) menijo, da bi s tako tehnološko rešitvijo preprečili gledanje nasilnih prizorov ali oddaj otrokom in mladostnikom. Pri tem pozabljajo, da se obseg nasilja s tem prav nič ne zmanjšuje, le potencialni uporabniki pripadajo pač drugim starostnim skupinam. Pri tem prav tako zanemarjajo dejstvo, da utegne nasilje enako močno škodovati odraslim kot otrokom, le da na drugačen način. Otroci so podvrženi šokantnim izkušnjam, nekaterih prizorov ne morejo razumsko predelati kot fiktivnih, lahko jih tlačijo more, lahko postanejo agresivni do vrstnikov in podobno. Odrasli pa razpolagajo z veliko večjo stopnjo moči in se na nasilje odzovejo z nepriemerno večjim nasiljem kot otroci. Poudarjene slike terorističnih napadov in njihovih posledic lahko v odraslih, ki imajo v rokah vzvode družbene moči, sprožijo neustavljivo željo po maščevalnosti in temu podobne ukrepe.

Omejevanje dostopa do informacij z nasilno vsebino je v današnjem svetu, ki je prepreden z najrazličnejšimi elektronskimi sistemi in mrežami, videti nemogoče. Tisto, kar je videti smiselno, je ustvarjanje kulture, ki bo znala razlikovati med dobrim in slabim, če uporabimo to, nekoliko patetično primero. Oblikovanje takšnega kulturnega in civilizacijskega okolja ni kratkoročen projekt. Gre za leta in desetletja. Na tej poti je vse preveč konfliktnih interesov, da bi jo zlahka prehodili. Tisto, kar utegne ustvarjati manj nasilno okolje, bo prav gotovo zmanjšalo dobičke določenim korporacijam, televizijskim in časopisnim hišam pa še komu. Ali je sklicevanje na demokracijo in na tržne mehanizme vselej najvišje načelo? In če obrnemo vprašanje – ali je nemogoče oziroma nedopustno prepovedati ali omejevati prost pretok dobrin, kakršne so v našem primeru informacije o nasilju? Ali taka omejitev ne nasprotuje najbolj temeljnim pravicam svobodnega dostopa do informacij? Predvsem pa prepuščamo potrošnikom samim, da izbirajo, kaj jim ustreza. Vsakdo se lahko izogne nasilju, ali vsaj večini tega, če ne gleda določenih oddaj ali če ne bere določenih časopisov. Vendar se je pokazalo, in to prepričljivo, da državljani najbolj povprašujejo prav po teh dobrinah in mediji so v tej vlogi le vestni služabniki občinstva. Prinesejo vse, kar bralce razveseljuje.

To je seveda ena stran medalje. Če bi hoteli nekoliko, a ne preveč pretiravati, bi lahko rekli, da tudi droge razveseljujejo velik del občinstva. Če bi bile splošno dosegljive, bi se poraba gotovo povečala, z njo pa tudi slabe posledice njihovega učinkovanja. Ali je boj proti alkoholizmu, ki je v zadnjem času na Slovenskem spet bolj v ospredju, lahko podobna izkušnja? Referendum o pitju bi prinesel prepričljive rezultate v korist svobodne izbire potrošnikov.

Z nasiljem je podobno. Medijske hiše imajo vrsto različno prepričljivih pojasnil. Ponujajo to, kar si bralci in gledalci želijo, tako rekoč zahtevajo v imenu pravice do obveščенosti. Poleg tega prikazujejo resnico, golo resnico z vsemi odtenki, in za to, da je taka, kakršna pač je, niso krivi mediji. Prav nasprotno, prav je, da ljudje natančno zvedo, kaj se dogaja. Ni težko dokazati, kako pravilne so take odločitve, saj občinstvo nagrajuje medije z izvrstnimi rezultati. Več resnice (nasilja), višja je gledanost oddaj. Vendar ima demokracija svoje meje. Vpliv mora biti vselej dvostranski. Naloga in poslanstvo medijev nista le v tem, da po najboljših močeh služijo željam potrošnikov. Enako močno bi se morali zavedati, da je treba na javno mnenje tudi vplivati in pripomoči k oblikovanju splošne kulture. Ta naloga pa je težka in zlasti na kratek rok ne posebno donosna.

Zdi se, da nasilje deluje kot radioaktivnost. Sprva neopazno, ko pa začutimo učinke, so posledice lahko že hude. Kaj storiti, da bi se ubranili skušnjavi, kakorkoli preveč svetopisemsko ali moralizirajoče že komu zvenijo taka vprašanja? Ali gre pri boju zoper nasilje za željo po puritanski družbi, ki bo strasti samo zatajevala, da bodo v neki drugi obliki planile na dan z nič manjšo razdiralnostjo? Tudi to je mogoče, vendar ni tisto, za kar bi se kazalo zavzemati.

Nekaj smisla je morda v strokovnih telesih, ki bi jih morale imeti televizijske in časopisne hiše, in ki bi se ukvarjala s problemom predstavljanja in trženja nasilja v javnih medijih. Ta telesa bi morala obravnavati nasilje kot načelni problem in se opredeliti za določeno politiko. V razprave o mestu nasilja v javnem prostoru bi se prav tako morale vključevati institucije, ki so kakorkoli povezane z mediji ali s kriminalitetno politiko, od znanstvenih ustanov do poklicnih ali strokovnih združenj. Na tej poti, ob nezanesljivi domnevi, da sploh kdo želi hoditi po njej, je pričakovati vrsto odporov zlasti tistih, ki jim je trženje nasilja zlahka prisluzen kruh in še dosti več kot kruh. Ni daleč od resnice trditev, da se trgovcem z nasiljem cedita med in mleko.

Šele potem, ko bi take razprave postale običajen način cenzure, in obenem posredovanje zelo jasnih sporočil o primernosti določene uredniške politike, je morda upati na začetek bolj civiliziranega sveta, v katerem »voyeursko« uživanje nasilja ne bo dosti manj obrobno kot nasilje samo.

VIRI IN LITERATURA:

1. Brown, M. (1996). The Portrayal of Violence in the Media: Impacts and Implications for Policy; **Trends and Issues in Crime & Criminal Policy**; No.55. (www.aic.gov.au)
2. Cvetek, O. (2000). Deklica morala brisati plenico, s katero jo je oče brisal po izlivu; **Delo**, 28.10. (s.12).
3. Davidson, (1997). 1; www.mobar.net/press/
4. Freedman, J. (1994). Viewing television violence does not make people more aggressive; **Hofstra Law Review**; Vol. 22, s.879–884.

5. Graef, R.(1992). Reflections on the Role of the media in the English Criminal Justice System; objavljeno v: Mesmer, H.: (ed.) *Restorative justice on Trial*; NATO ASI Series, Dordrecht.
6. Hofling, C.K. et al.: An experimental study of nurse-physician relations; *Journal of Nervous and Mental Disease*, 143; (s. 171–183)
7. Horvat, T. (2001). »Kdo nas duhovno posiljuje?« *Ona*, 27. 3., s. 17–19.
8. K. Holland, CNN; www.cnn.com
9. Milgram's experiment: www.frostburg.edu
10. Mueller, L. E. (2000). Človeški stvor – napaka narave; *Ona*, 4. 4., s. 6-7.
11. Petersik, T.: Media Violence and Media Influence; www.ripon.edu
12. »Podpora ukrepom ob nasilju«; *Delo*, 11.4.2000.
13. Slabe, D. (2000). »Brez ekrana že dva milijona Nemcev«; *Delo*, 7.4.
14. Stanford experiment: www.prisonexp.org.
15. Šelih, M. (2000). »Pozdravljena, Ona«, *Ona*, 4.4., s.6.
16. Violence on television initiative; www.duke.edu. (Pobuda kongresu dne 16.2.1995)

Mass media in Slovenia and a culture of (non)violence

Dragan Petrovec, L.L.D., Research Associate, Institute of Criminology at the Faculty of Law, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The article resumes research findings of the study »Violence in the media". The research comprises two parts; the first is theoretical and deals with violence in the media in general and the response to this type of culture. It provides some findings of foreign researchers about the extent and impact of violence on the reading public. The second part of the study is empirical and includes data on the extent of violence in some of the mass media. In order to get a proper picture of editorial policy regarding violence, the study compared the prime time news of two television companies, broadcast on the same day during two months. Results reveal an important difference between national and commercial television, in which programs with violent contents were nearly three times higher than those transmitted by the national television. However, the latter is not far behind with some other emissions in which violence, in the author's opinion, exceeds the limit of the acceptable. In addition to television communication, the study also examined the most read Slovenian newspaper »Slovenske novice" and analysed it from the viewpoint of the quantity of violence, the method of reporting news and accompanying visual materials; for this purpose, 100 randomly chosen numbers of this newspaper, published in the last two years, were examined. The analysis of headlines, accompanying pictures and the extent of violence indicate that violence is one of the best traded goods. As many as 80 percent of titles makes association to bloody stories which then follow. Here it seems worth mentioning that »Slovenske novice« is a newspaper which is daily read by 300,000 Slovenes. In the author's opinion, it is not possible to advocate classical censorship, since there is the question of the long-term process of the formation of a culture of communicating information, on the one hand, and a culture of reading on the other. Present editorial policy typically shapes such news as it assumes will be best accepted by the public. In doing that, editorial boards in principle decline to assume the role of a creator of a general culture and consent only to the role of one who serves and satisfies the public, nearly almost on the principle of »bread and games«.

Key words: violence in the media, fear of crime, reporting of mass media on violence, editorial policy towards violence